

Євген Гуцало

СИЛА КОРИННЯ

“...Скільки у нас на Україні тих кладок, дикуватих стежок, осокорів, скільки маленьких річечок, що ніби й не тече вода в них, а спить... А скільки старих печищ, вирв на місці колишніх хат, що полетіли у війну в небо, як-от наша, вирвані з корінням, і ростуть тепер на місці колишніх порогів, через які нас уперше в житті пересаджували мама і тато, виводячи надвір, на білий світ без лішень бур’яни або скалічені вибухами у зародку вербички, що так і не розрослися, лишень викидають щовесни усе нові й нові пагони...”

А скільки у нас на Україні Оксенів, Орись, Тимків, Гречаних, Дорошів...

І все те, і всі вони бачені, знані. Але не всі відкриті, не всі виростають у нашу честь, поезію і славу народу. Бо щоб вирости їм у поему краси, поему щастя і горя, радості і смутку треба, щоб почалися вони з серця доброго, люблячого, самовідданого...

Мало — бачити. Мало — розуміти. Треба любити.

Немає загадки таланту. Є вічна загадка Любові”.

Так закінчується “Коріння” — спогади про видатного українського радянського письменника, автора роману “Вир” Г.М.Тютюнника. Належать спогади перу Григора Тютюнника і вміщені в книзі “Батьківські пороги”, що видрукувана у видавництві “Молодь” у 1972 р.

Мабуть, щоб краще розуміти манеру письма самого Григора Тютюнника, його творчу особистість, погляд на світ і своє місце у світі, слід уважніше вчитатися в рядки, які він присвятив пам’яті свого старшого брата, пильніше придивитись до його життя, яке народило і виплекало талант автора “Виру”, зацікавленіше приглянутись до людей, картин природи, соціальних подій дійсності, котрі згодом із самого буття перейшли на сторінки роману та й назавжди zostались там — справжні, невігадані, овіяні подихом нового часу, наснажені талантом великої любові.

Справді-таки, талантом великої любові. Любові до рідного краю, до його історії, до людей, що творили ту історію, до народної пісні та до повнозвучного, поетичного слова. Зі сторінок “Виру” перед нами постає широка панорама життя українського села в найважливіший його період — у пору колективізації,

Євген Гуцало, Олексій Опанасюк, Григір Тютюнник
*Зберігається в Центральному державному архіві-музеї
літератури і мистецтва України. — Ф. 911. — Оп. 1. — Од. зб. 652.*

коли селяни переходили на нові соціалістичні засади, та в пору Великої Вітчизняної війни, коли радянські люди відстоювали свої здобутки у боротьбі з жорстоким ворогом. У “Корінні” змальовано обставини, за яких формувалась художня та громадська свідомість автора “Виру” (як, до речі, частково і змужіння деяких прототипів цього повнокровного твору), показано, за яких складних умов народжувався роман, подеколи досить детально простежено сам творчий процес, його вузлові моменти. Ми маємо змогу проникнути у внутрішній світ письменника, за масою точно вловлених зовнішніх подробиць побачити строгого, вимогливого до себе митця, який глибоко усвідомлював значення художнього слова в житті суспільства, високе покликання літератора — служити йому вірою і правдою, будучи вірним правді життя.

Стильова манера “Коріння” вмістила в собі елементи власне спогадів, елементи нарису звичаїв та побуту, а також своєрідного есе. Твір проникнутий тим особливим почуттям, яке примушує нас із належною повагою ставитись до кожної подробиці, до кожного окремого штриха, до перипетій мистецьких шукань, бо, власне, з усього цього постає образ чесного й сумлінного письменника, людини ззовні простої та звичайної і в той же час — глибоко порядної, наділеної душевним благородством, без якого не здатен появитись та існувати жоден справжній митець.

У “Корінні” мене особливо хвилює те місце, де Г.М. Тютюнник, ходячи вночі по рідній Шилівці (а саме з цього села та з його людей і малювалася Троянівка у романі “Вир” і її герої), розказував, з яких місць писав картини й епізоди у “Вирі”.

— Отут Оріся прала, — став біля осокора, що вийшов корінням із землі побіля стовбура і гріє його на сонці. — На тому корінні, при самій воді, лежала широка вербова дошка — кладка.

А он там, під тим боком, топився у вирі Тимко. Колись тут, кажуть, заворіть була і глибочина. Тепер немає...

А оцією стежкою Оксен до колгоспу ходив. Тільки я її повернув трохи, як писав...”

Отже, коріння літератури — в житті, в його суворій і величній правді. Автор роману “Вир” дуже добре відчував свою причетність, як і причетність своїх героїв, до чорного шматка рідної землі, — і це священне почуття стало запорукою його творчих успіхів. Автор (і герої роману) мали в тій землі міцне коріння, надійне, а тому-то вони й залишилися надовго в українській радянській літературі.

“Батьківські пороги”, куди входять спогади, про які мовилось вище, книга цікава та примітна з багатьох поглядів. Книга засвідчила, що Григір Тютюнник, зоставшись у кращих творах на рівні своїх попередніх досягнень, а в деяких пішовши значно далі, був і є одним із найобдарованіших наших прозаїків, він глибоко відчуває свій корінь і корінь трудових людей, про яких пише, він був і є прозаїком, для якого життєва правда важить якнайбільше, для якого художнє слово — це дійсність, котра пройшла через неспокійне серце і забарвилась його червоними тонами. “Батьківські пороги” — книга строга і проста, вона народилась не на кінчику пера, а вистраждалась у душі, вона мудра джерельною чистотою настроїв, незахмареною ясністю емоцій, чітким усвідомленням того, що і як письменник хоче розповісти. Відчувається зрілість — і як komponуються оповідання, і з яких мозаїчних подробиць ліпляться характери, і в відборі життєвого матеріалу, і в упевненому звучанні слова.

Григір Тютюнник написав дві повісті (“Облога” і “День мій суботній”), та, либонь, найбільшу популярність поки здобув як оповідач. Кожне з оповідань автора несе відбиток його особистості, кожне має своє неповторне обличчя, кожне написане з тією **остаточною серйозністю та самовіддачею**, що не може, звичайно, свідомо чи підсвідомо не пробудити в нас шанобливого ставлення до письменницьких зусиль. Коли читаєш такі його речі як “Дядько Никін”, “Оддавали Катрю”, “У Кравчини обідають”, “Син приїхав”, “Деревій”, коли співпереживаєш із героями,

Пам'ятник Григору Тютюннику
в селищі Щотове (нині м. Антрацит)
Автор – народний художник України І.М.Чумак

любиш разом із ними, журишся їхньою журбою, коли **береш собі в свідомість їхні мрії та радощі** як свої власні, то не можеш не подивуватись із авторської майстерності, не можеш мимоволі не згадати його слова, сказані начебто з іншого приводу: “Мало – бачити. Мало – розуміти Треба любити”.

Бо талант любові, яким наділений Григір Тютюнник, мабуть таки й справді потрібен письменникові найбільше.

“Дядько Никін” – оповідання про звичайнісінького сільського дядька. Ну, здавалося б, що можна розповісти про непримітного дядька Никона, розповісти так, щоб його життя стало цікавим для великого загалу?.. Ось дядько збирається на базар, аж у Полтаву (заколов учора кабана, то хоче продати свіжини), ось тягнуть удвох з Ільком – своїм неповнолітнім помічником – тачку з “товаром” до автобусної зупинки, сідають у попутну машину, їдуть. У дорозі Ілько згадує про різні пригоди з дядьком Никоном, про його вміння оспівувати найбуденніші події (так, коли кололи кабана, “наспівував, мов той язичник: “Зарізали, зарізали, зарізали кабана...”), згадує про різні дядькові “шоферські чудернацтва” (дядько Никін має “інвалідську” машину з вередливою вдачею). Ось і ярмарок, починається торгівля – жвава, не без лукавства, не без хитрощів. Згодом свіжину продано, дядько купує у магазинах “тільки інструмент – шершебку, рубанок, терпуг, шпунт, ножівку та пляшку лимонної горілки, бо вона сподобалась йому кольором”. І наші ярмарчани, згадуючи про місто та про торговицю, повертаються додому.

Ось і все оповідання.

Та чи все?

Річ у тому, що за цим перебігом ззовні начебто незначних подій, дріб'язкових та сірих, стоїть щось значно глибше, місткіше, вагоміше, і наймення йому – народний характер. Та ще добре підмічені і відтворені барви життя. Та ще оте художнє чуття, яке не зраджує письменника, яке дозволяє йому звичайну подробицю піднести до рівня значного узагальнення. Ота неповторна магія таланту, якій лише одній до снаги строкатість скороминущих хвилин сконденсувати у правдивій і вражаючій картині, котру ми сприймаємо не тільки очима, а й серцем. Ота сила таланту, яка здатна все перетворити на мистецтво, на його коштовності, бо як відомо, немає в живому житті нецікавих людей чи нецікавих характерів, а лише були і є письменники, котрі вміють або не вміють змалювати їх із належним умінням.

Григор Тютюнник шанує трудову людину, уважно ставиться до її побутових клопотів, до господарських обставин, які допомагають розкритись людській особистості. Адже його трудівники всерйоз ставляться до того, що складає світ їхніх інтересів, то яке право має літератор, котрий обрав їх за своїх героїв, ставитись до їхніх щоденних клопотів чи то скептично, чи то зверхньо?

В оповіданні “У Кравчини обідають” змальовано, здавалося б, дуже буденне, дуже звичайне в щоденному побуті сім'ї – обід. Коваль Юхим Кравчина повертається ополудні з кузні додому, його дружина Мотря ставить страви на стіл, за яким збирається вся родина. І – обідають. Що ж тут особливого?

Та в тім-то й річ, що не все так просто, як може видатися сторонньому оку. Обід в оповіданні змальовано не як буденне споживання страв, а як своєрідний ритуал, за яким стоять традиційні риси народної моралі. Обід у творі – це начебто щоденне сімейне свято, яке, звісно, вимагає і святкових почуттів у його учасників, свято, що зближає людей, пробуджує у їхніх душах світле й добре. Коваль Юхим – чесний добросовісний працівник, він годувальник, і сім'я, збираючись за обіднім столом, ушановує не тільки свого батька-годувальника, а й саму працю, діти проникаються усвідомленням її необхідності в своєму майбутньому житті, бо розуміють, що праця – джерело і матеріальних, і духовних цінностей.

Одне з кращих оповідань збірки – “Син приїхав”, простота та буденний перебіг подій якого дуже оманливі. У творі йдеться про те, як до своїх батька-матері приїхав улітку син Павло, невістка Рита (“товстенька, рум'янолика й догідлива”), та одинадцятимісячний онук Борко. Зустріч із батьками, сусідами, родичами, знайомими, запрошення гостей, гостини – це знову ж таки, те, що лежить на поверхні, а внизу, в глибині – містка картина життя теперішнього села, дивовижні сільські характери з усіма їхніми підводними течіями, з різним ставленням до праці, до моралі; в глибині – та справжність атмосфери нинішнього села, яку письменникові вдалось відобразити на незначній оперативній площі оповідання рельєфно, переконливо, аргументовано. Образи Никифора та Параски Дзякун, їхнього сина Павла, директора школи Івана Лукича, лісника Митра Лободи та деяких інших персонажів подано з тією достовірністю та переконливістю психологічних характеристик, що ми не можемо не побачити в них наших знайомих – живих людей нинішнього дня.

Чимало цікавих роздумів викликають і інші оповідання збірки “Батьківські пороги”, зокрема “М'який”, “Оддавали Катрю”, “Бовкун”. Тут є що аналізувати, є над чим замислитись – і читачам, і нашій “усній” та “писемній” критиці, яка, виправдовуючи лінивість своєї думки, іноді скаржиться, що в нас бракує справжніх книжок для аналізу.

Пише Григор Тютюнник із вірою в необхідність кожного свого слова, а тому-то й слова його наділені зворотним ефектом – вони прищеплюють і нам цю віру. Пише він трудно, проте натхненно – так, як працює в кузні коваль Юхим Кравчина з оповідання “У Кравчини обідають”. Фрази його творів іноді начебто й справді викуті на залізному ковадлі, бо такі вони міцні, надійні, не піддаються корозії.

“Немає загадки таланту. Є вічна загадка Любові”.

